

МОКТА Е ВО НАРОДОТ

ЈУНИ 2003

Добринка Тасковска, доцент
на Правниот факултет во
Скопје

**Клучниот збор за
Македонија
е политичка волја!**

За Порто Карас,
за Батлер, за Бојку...

Сакаме Саут Парк

Кампања: „Македонија
без шенген“

**На Олимпијада
во Атина без виза?**

Корупција во високото
образование

**Плати 19.000 евра,
купи си диплома!**

Разговор со Пасквале Луполи,
шеф на ИОМ

**Полициските рации
мора да продолжат**

Разоружувањето и родовото
„слепило“

**Биди добиток -
расплоди се!**

„Помош за ракотворците“ во
Македонија

**Нови можности
за старите занаети**

За Порто Карас, за Батлер, за Бојку,
за новинарите, за изгубените вредности, за...

Сакаме Саут Парк

ДЕЈАН ГЕОРГИЕВСКИ

Блазе си ни, еве, помина и Порто Карас. Македонија, според зборовите на министерката надворешна, не доби ништо што посакуваше. Нема, *што олимпијизам*, кандидатски статус, нема точни рокови за евентуално членство (интимно, типично на 2050 година, судејќи според брзината со која се реформираме), нема пристап до кандидатските фондови. Има некои други работи, но не би ги набројувале. Ионака, за сите нив слушаме од поодамна.

Единствената новост е што имаме ветување дека ќе се разгледа можноста за либерализација на визиониот режим, што, според мене, е единствената работа која може да го радува просечниот Македонец. Дали тоа приближува часот кога нашиот работен човек ќе може тешко стекнатата заштита да ја вложи во повратен билет и да тргне во белот свет за на мира да побара работа на црно, без да мора да се поти пред ревностите и непопустливи конзуларни службеници? Малку на душмани!

А што се однесува до тоа дека треба да се реформираме и да соработуваме регионално... Па, сега, не би да бидам скептик - не во смисла дека Проди само зеза кога го вели тоа, ама сè ми се чини дека не е прв пат да го добиваме истиот совет, па не сме ни милиметар поблиски до тоа членството. Ке да е дека нашите и нивните идеи за тоа што претставуваат реформите малкуца се разликуваат.

Кога сме кај реформите, конечно уба-

ва работа од претставниците на меѓународната заедница во Македонија. Изгледа судството конечно ќе ни се реформира, или барем ќе се сепне, па ќе почне да си ја врши работата. Не ви е верно? Не верував ни јас, да бидам искрен, ама сега сè ми се разјасни. Некни Лери Батлер, амбасадорот де, фрли дрвја и камења по судството наше оти на Бојку му репнале шест месеци за делата за кои беше гонет, а богам и суден. В јабана, дознавме, за „подведување и посредување во проституција“, како и „засновање ропски однос“ (нека прости професорот Марјановиќ ако не ги цитирам правилно одредбите од КЗ, *mea culpa*), кадиите давале над десет години сургун.

Мене, ако ме прашувате, тоа ми звучи како конечен знак дека судството е пред промени, и дека ќе биде сè потешко да си криминалец во државава. Бојку, на пример, исчека поволна ноќ без месечина и користејќи ја, како Прле и Тихи некогаш, канализацијата, избега од затвор. Се разбира дека сум несериозен, ама се обидувам да најдам некако оправдување за тројцана суртуци на кои, пази добро, им рекол „Јас ќе бегам“, а овие не го заушиле. Бојку, човек од збор, навистина избега.

Поентата ми е, што мајка ќе бегаше кутириот, ако не беше свесен дека „Батлеровата е последна во државата“ (до каде стигнав, уште малку и ќе го пофалам), и дека тешко дека од тој момент ќе можеше да се надева на милоста на судот.

Одамна не сме ја спомнале Месопотамија. Најнова вест е дека нашиве војници,

Бојку, на пример, исчека поволна ноќ без месечина и користејќи ја, како Прле и Тихи некогаш, канализацијата, избега од затвор

што појдоа Ирак среде онолку шега терање на нивна сметка, си ја сфатиле работата ептен сериозно и уапселе тројца од 50-те најбарани соработници на Садам. Сега, гледано *per kaijia*, и проектирано на поголеми бројки, да имаше македонски војници колку што има британски, досега ќе го уапсеа и Садам, и Удај, и сите нивни роднини до трето колено наназад.

Значи, и по цена да ги заладиме односите со САД и НАТО, враќај ги веднаш дома. Тука, ми се чини, исто така има голема потреба од луѓе кои знаат како се апси. Ако ништо друго, може ќе послужат како добра стража за новинарите кои - наивни ли се, што ли е (?), веруваат дека можат да појдат и да известуваат каде било и за какви било дребулии. Па, вест ли е тоа дека локалната полициска станица е под опсада, а пандуријанците (фала ти на изразот, Роби К.) се земени заложници и пропатиле од стрес невени.

Конечно, би сакал да се придружам до честитките кон малата Тијана Делевска,

од мината недела, Мис-дете на Капиштец и околната (сè до Жданец, кој не ја прифаќа Тијана како законита мис и ќе си организира сопствен избор, фала што прашавте).

Гледате како децата се научија што е приватна иницијатива и претприемништво. Сами си нашле спонзори, наоблекле тоалета, натакариле штикли за малку пониски од нив самите, и *straight to the catwalk*.

Некој цитираше некој локален дедо кој само прокоментирал дека „детството им било изгубено.“ Дали тоа некој ревизионист и реликт од „мрачно социјалистичко минато“ уште слободно се шета, цврст во своето одбивање да го земе редовното следување на „Сома“? Не е ни важно, оти боли тоа што старчево е во право.

Сега сите сме згрозени, а јавните гласила најпојќе од сите. Само читаме за изгубени вредности, тотална комерцијализација, сите ги знаат дигимоните и покемоните по име и презиме, ама не знаат кој е Тарзан, а за Карпош и да не говориме.

Па, браќа, кој е виновен што Тоше и Каролина добиваат по две страни во колор, а штрајковите на фиљан фирми (сами додадете го името на фирмата на ова место) добиваат три реда во долниот лев агол. Поважно стана да знаеме каде оваа или онаа поп ѕвезда (да чуе Мадона за кого сè се користи атрибутот ѕвезда, своєрачно ќе не потепа сите) ќе го сонча газот летово, отколку дека сите сме појдени јабана.

Децата барем сконтаа. Единствен начин да се продадат некако е да ги забележат од Елит. Форд или некоја друга агенција, а Тијана само сфатила дека кој рано рани, две среќи граби. Прашајте ги децата кое од нив сака да биде, не знам, машиновозач. Сите сакаат да бидат манекени или манекени. Дури и фудбалерите не се на цена како што беа.

Затоа, мој апел до Македонските телевизии. Дефтосајте го оној пуст „Фешн ченл“, и наместо него дајте ни нешто арно.

Јас лично, ако е потребно моето мислење, ги препорачувам *SOUTH PARK*.

МАРИЈА КУКА

После часови и часови чекање ја слушате реченицата: „Сега слезете долу, па потоа ќе се качите горе за да ја платите визата“. Вие секако сте послушен граѓанин кој чекори кон својата виза за земјите на Европска унија и правите како што службеникот на странската амбасада ќе ви каже. Не, вам веќе не ви пречи што морате да докажувате дека сте здрави, вработени, што ви бараат изводи од родени на блиски и подалечни предци, што морате да докажувате дека сте имотни. Не, битна е визата. Па, со неа станувате граѓанин на Европа. Сега можете да им се придружите на стотици милиони жители на ЕУ и да чекорите заедно со нив. Каква среќа! А, понижувањето? Ке го заборавете? Не, немојте и борете се следниот пат да биде поинаку. А, можно ли е тоа? Да тргнеме по ред.

„Во моментот за секоја европска земја освен за Бугарија, Србија и Црна Гора, Хрватска и БиХ не ни е потребна посебна виза. Визата на граница не можете да ја добиете (со исклучок на Албанија), туку ви е потребна официјална покана од поединец или институција, што во превод значи огромно малтретирање, изгубени пари и време. Значи, не можете да терате бизнис со европските земји, не може туристички да го посетите Дизниленд во близина на Париз, не можете да одите во Рига, Барселона, Амстердам, Будимпешта... Со еден збор сте комплетно затворени“, вели Гордан Танасков, претставник на кампањата „Македонија без шенген“.

Поттикнати од оваа безизлезна ситуација (читај: карантин) се иницираше кампањата „Македонија без шенген“, која има за цел во првата фаза да ја анимира јавноста за актуелноста на проблемот и втората фаза која е сега, да допре до надлежните институции со конкретните чекори што треба да се преземат. По укинувањето на шенгенскиот ѕид буквално веќе наредниот ден ќе паднат визите и за Романија, Унгарија, Словенија, Литванија, Латвија, Полска, Чешка.

Гордан Танасков, кој веќе подолго време истражува кои се причините што македонските државјани се во карантин вели дека Македонија страда поради шенгенскиот визен режим поради следните три причини: Не се потпишани договори за реадмисија со сите членки земји на шенген, непроменети пасоши и контрола на границите. „Договор за реадмисија е клучен фактор за укинување на визиониот режим за Македонците. Реадмисија од страна на земјите членки на ЕУ се гледа како важно средство за борба против и превенција од илегална имиграција. Тоа е договор за взаемно преземање со кој што двете договорни страни, држави, меѓусебно се согласуваат, без било какви формалности, да си ги преземат назад своите државјани кои нелегално престојуваат на територија на таа држава. Оваа обврска се однесува и на државјани на трети земји, кои при тоа транзитирале низ било која од нив. Трошоците за транспорт се на договорната страна која бара да се преземе лицето. Многу е важно да се напомене дека не постои опасност од масовно враќање на наши државјани назад, бидејќи договорите за реадмисија важат од денот на потпишување па натаму. Надлежна институција за склучување за договори за реадмисија е Министерството

Гордан Танасков:

„Пасошите мора да се сменат и да бидат така наречени „machine readable“ т.е. лесно да се читаат на машина

то за внатрешни работи, секторот за странци и емиграција.“, објаснува Танасков.

Претставниците на кампањата „Македонија без шенген“ очекуваат да бидат примени во наредните денови од шефот на Одделот за странци и емиграција на состанок каде ќе го изложат целиот проблем и ќе дадат конструктивни насоки како треба да постапи министерството. „Ке бараме назначување наш координатор кој ќе ја „турка“ целата работа однатре за да оди по-

КАМПАЊА: „Македонија без шенген“

На Олимпијада во Атина без виза?

Апелираме до Секторот за емиграција во МВР веднаш да ја почне постапката и да испрати барање до сите земји со кои не е склучен договор за реадмисија. Кај нив е клучот!

на. Сликата на сопственикот е скенирана и отпечатена на самиот пасош, а не вметната како што е сега. МВР веќе ја има опремата којашто одговара на најсовремените патни стандарди кои ги бара ЕУ за патните исправи“, потенцира Танасков, нагласувајќи дека овој недостаток на нашиот пасош може сега лесно да се отстрани, бидејќи ЕУ има силни препораки за промени на пасошите и тие се доставени до Министерството за надворешни работи.

Третиот предуслов за укинување на визиониот режим за нашата земја е контрола на границите. Тоа конкретно значи дека на сите гранични премини мора да има база податоци за сите македонски државјани вклучувајќи ги и податоците за „непожелните лица“. Исто така, граничните премини се веќе опремени со опрема за оптичко читање на пасоши со ултравиолетово светло и сета неопходна опрема.

„Од овие три услови се исполнети сите освен условот за реадмисија. Апелираме до Секторот за емиграција веднаш да ја почне постапката и да испрати барање до сите земји со кои не е склучен договор за реадмисија. Кај нив е клучот. ЕУ има готови финансиски механизми со кои ќе ни помогне во најбрз рок да ни помогне да го решиме овој проблем. За волја на вистината, нашите институции многу малку искажуваат интерес за користење на овие готови механизми од ЕУ. Не е по нивна вина, туку едноставно не знаат што да сторат. Координација меѓу министерства нема, што ќе се надмине со помош на нашата кампања.“, додава Танасков.

Факт е и следното. Времето не гази. За неколку месеци и Бугарија ќе воведат визи за македонски државјани и со тоа ќе бидеме комплетно затворени. Затоа мора да дејствуваме најбрзо што можеме.

„Кај сите државни институции има расположено за решавање на проблемот. А, такво расположение има и во Брисел, со нив е контактирано и разговарано. Тие препорачаа веднаш да се склучат договорите за реадмисија. Политички пречки за укинување на визиониот режим за Македонците не постојат. Проблемот е само бирократијата, бавното одвивање на работите и некоординираност. Најновите информации за текот на кампањата може да се најдат на веб сајтот на кампањата www.bezviza.org.mk“

На летна олимпијада Атина 2004 без виза. Можно ли е тоа? Од нас зависи!

Интервју:

ГОРДАНА ДУВЊАК

Госпоѓо Тасковска, со Рамковниот договор во Охрид се направиле суштински промени во државното уредување на Македонија. Како овие промени ќе влијаат на севкупните односи во државата?

- Често се заборава дека Рамковниот договор се состои од неколку делови: основни начела, уставни амандмани, законски измени и мерки за градење доверба. Основните начела се почетниот и суштинскиот дел на овој акт. Во нив изречно се наведени: откажувањето од употребата на сила во политички цели, унитарниот карактер и територијалниот интегритет на државата, етничките односи, децентрализацијата како начин за зајакнување на демократијата но не и како центрифугална сила за самата држава. Овие основни начела мораат, прво, да бидат почетната и постојана, основна фаза во имплементацијата на Рамковниот договор и, второ, да претставуваат најважен инструмент при составувањето, усвојувањето и примената на промените во правниот и политичкиот систем кои се вршеа или ќе се вршат врз основа на Рамковниот договор. Понекогаш е видлива тензијата меѓу политичките начела на Рамковниот договор, кои се неспорни и општо прифатливи, и конкретните правни решенија со кои тие политички начела треба да се имплементираат и разработат, а кои се содржани во самиот Договор. Затоа, вниманието на политичарите, експертите, медиумите треба да се фокусира на овие три аспекти на Договорот. Понатаму, Рамковниот договор содржи решенија кои се непознати во европската правна и политичка практика и теорија. На пример, концептот на „заедници“ како колективистички концепт кој е во колизија со либералната и индивидуална концепција за општеството и државата. Дури ни Белгија, која е федерација, не зборува за етнички, како кај нас, туку лингвистички заедници, што, се разбира, не е исто. Затоа, потребни се мудрост, умешност и добронамерност на страната на сите оние кои се учесници во процесот на имплементација на Договорот. Конечно, Рамковниот договор е не само правна реалност туку и политичка нужност, експлицитен и непроменлив услов за македонската европска интеграција. Затоа, потребна е мудра и вистинска имплементација, која ќе ги намали тие тензии меѓу основните начела и конкретните решенија, при што, во некоја идна фаза не може да се избегнат и пошироките расправи за причините кои што доведоа до тоа ваквиот договор да стане политичка нужност. Парадоксално, ние бевме доведени во ситуација еден акт, кој покрај одредени неспорни начела и вредности содржи и неколку изразено неевропски решенија, да стане клучен услов за нашата европска интеграција, мир, стабилност и развој! Еден ден нужно ќе се постави прашањето за тоа како може да ни се случи такво нешто.

Македонските граѓани веќе подолго време се во очекување да се надминат проблемите на безбедносен, економски, социјален, политички план, но работите тешко се движат кон подобро. Каде ги гледате главните причини за застојот?

- Од 1991 година, Македонија мину-

ваше низ двојна транзиција - промена на политичкиот систем и преод кон целосна независност и самостојност. Кога кон ова ќе се додадат надворешно-политичките проблеми, од кои некои се навистина без преседан, и квалитетот на политичките елити во глобала на внатрешен план, доаѓаме во ситуација 13 години да бидеме во преод, во транзиција, со огромен број нерешени проблеми. Клучниот збор за Македонија во моментот е **политичка волја**, волја за сериозно, одговорно и брзо решавање на безбедносните и економските проблеми. Тука медиумите се незаменливи - создавање на конструктивен притисок врз сите носители на одлуки од страна на јавното мислење, бидејќи сум убедена дека наредните дванаесетина месеци се клучни за Македонија. Во нив или ќе се престроиме и ќе се приближиме до ЕУ, што во огромна мерка зависи и од нас, или дефинитивно ќе станеме аморфна, проблематична, ризична зона, држава која не може самостојно и уредно да ги задоволи основните потреби на сите свои граѓани.

Кој се според Вас најголемите предизвици што ја очекуваат Македонија во наредниот период?

- Покрај безбедноста и економијата, тоа е процесот на приближување кон ЕУ. Сите политички и интелектуални напори мора да се престојат и концентрираат во тој правец. Потребно ни е не само формално туку и суштинско приближување кон ЕУ, не само донесување на нови закони туку и искрено прифаќање на начелата кои се во основата на европската идеја - толеранција, единство во разликите, одговорност. За второво, нужна е замена на моралната и интелектуалната премиса врз која во моментот почива нашето општество со нова.

Колку науката е вклучена во креирањето на новите политички и економски односи во државата?

- Вашето прашање се надоврзува на мојот претходен одговор, оди во ист правец. Кусиот одговор е: недоволно или, уште полошо, многу малку и на погрешен начин. Ниту една сериозна држава не може да функционира ако зад политичките елити не постои беккап од постојани, добро организирани и целосно политичко-партиски неутрални тинк-тенкови. Улогата на науката не може да се сведе на учество во тим за изработка на закон или на чиста формалност кога на политиката и е потребна легитимизација пред јавноста. Во одредени клучни моменти, како што беше на пример подготовката на Рамковниот договор, науката беше целосно исклучена. Аргументите беа дека со оглед на околностите не ни беше можно

поинаку, но не сум во потполно убедена дека е така, воедно, мислам дека многу исклучително штетни нешта за Македонија можеа да бидат избегнати.

Што не очекува како држава на патот на хармонизација на нашето домашно со европското право?

Многу мачна и напорна работа, за која не сме доволно свесни. Европското право не е само пакет од над 80.000 страници правни акти. Европското право е и збир на начела, и начин на мислење и збир на функционални институции. Првиот дел - прилагодување на нашето со европското законодав-

ство можеби е и, парадоксално, полесниот дел од работата. Но, интернализацијата на начелата кои се проткаени насекаде низ тоа право и, најмногу, институции кои реално и точно ќе го применуваат се двете огромни задачи кои стојат пред нас. Се мисли пред сè на јавната администрација и судството, второво е често заборавено но е дури и поважно. Нашето судство допрва треба да се престојат по теркот на европското, во сите аспекти - политичка и финансиска независност, одговорност, ефикасност, квалификации, ажурност, начин на правно расудување и одлучување. Без ова, европското *acquis communautaire* ќе остане само текст на хартија, а ние вечна придружна наместо полноправна членка на ЕУ.

За време на парламентарните избори, граѓанската иницијатива одигра исклучително значајна улога во одржувањето на фер и демократски избори. Го губи ли невладиниот сектор сега помалку здивот?

За жал, донекаде да. А сега е уште попотребен, за да ја одигра својата основна улога на коректор и мотиватор на политичкиот дел од општеството. На Македонија ѝ е насушно потребен поактивен но и поавтентичен граѓански сектор, не само прифаќање на граѓаните на иницијативи за организирање еднадвор, туку внатрешно самоорганизирање, свест дека тоа е начин да се задоволат одредени потреби за што вреди да се инвестира сопствено време, знаење, пари и енергија.

Во кои сегменти би можеле невладините организации да дадат свој придонес во развојот на демократските процеси?

- Да наведеме само неколку од клучните: лобирање за одредени битни политички прашања како методологија на функционирање а во поглед на конкретни општествени прашања, тука спаѓаат етничките односи, образованието, родовите прашања, заштитата на природата, унапредувањето на положбата на сите оние кои по некоја основа се малцински или хендикепирани сегменти на популацијата. Конечно, примената на одредбите за правата и слободите на човекот и граѓанинот се клучно, а целосно празно поле на дејствување, тука се активни са-

мо големите интернационални организации, потребна ни е, заедно со нив, автентична, локална, секојдневна иницијатива.

На последните избори, припадниците на женскиот пол успеаја да издејствуваат 30 процентно учество на пратеничките листи. Колку ваквиот подем соодветствува на општествениот статус на жената денес?

- Недоволно. Овие квоти беа прв и одличен чекор, но и по нив ние сме на дното на европската листа по застапеноста на жените во Парламентот или, од друга страна, и со новиот закон имаме само една жена Албанка во законодавниот дом. Парадоксално, жените се сеприсутни во сите сфери на општествениот живот, освен во тесните елити, не само политички, туку и бизнис, судски, медиумски итн. На пример, судството е многу повеќе „женско“, но во досегашниот состав на Уставниот суд имаше само една жена-уставен судија! Решението не се автоматски квоти, туку свест и акција во правец на отстранување на причините за елиминација на жените од одредени сфери и покрај нивните објективни квалификации за извршување на функции и работни задачи. Многу напредни земји одамна сфатиле дека без одреден степен на мудра и избалансирана позитивна дискриминација никогаш нема да се отстранат последиците од вековната дискриминација на жените. На пример, германскиот Устав содржи изречна, усвоена пред неколку години, одредба, во која државата се задолжува да презема

мерки на позитивна дискриминација бидејќи без последнава се смета дека не е можено постигнување на еднаков третман на родовите.

Кој е вистинскиот начин за да се дојде до целосна еманципација на жените и колку во државата постои разбирање за родовата димензија на проблемите?

- Самоорганизација на жените плус соодветно образование. Степенот на разбирање е апсолутно недоволен и неретко се сведува на нови стереотипи на место на старите, чист формализам и отсуство на елементарна искреност за еднаков третман на родовите. Многу правни одредби кои во други земји се општокористени инструменти за сериозни интервенции во положбата на жените кај нас стојат апсолутно неискористени, неразбрани и игнорирани, иако на правен и институционален план се апсолутно идентични со странските. Самите жени немаат доволно информации, свест, енергија и финансии за активирање на тие механизми. Конечно, еманципацијата не е само политичка и правна категорија, потребни се економски и културни претпоставки, нешто во што нашиот моментален дефицит е огромен.

Како е Вашето мислење за развојот на медиумите во Македонија?

- Огромен пораст во однос на бројот, разновидноста и улогата. Се прават одредени чекори во правец на подобрување на професионалните и техничките стандарди, мислам дека тоа е важен но и полесен дел од задачата. Останува етичкиот елемент, свеста за јавниот интерес, улогата на новинарот во едно одговорно демократско општество. Тука е клучна нашата улога, улогата на Универзитетот, да продуцираме кадри кои ќе бидат способни не само да напишат технички добра сторија туку ќе бидат целосно свесни за новинарскиот етос, границите, можностите, балансот меѓу слободата на изразување и други битни вредности како што се заштитата на приватноста, вистината, објективноста итн. Како раководител на студиите по новинарство на Правниот факултет, изминатата година тоа е моја секојдневна задача, врвен приоритет, можеби дури и блага „опсесија“.

Дали сметате дека медиумите се во состојба да креираат јавно мислење или, пак, трчаат по настаните?

- Во светот, медиумите се повеќе креираат, наместо само да рефлектираат. Тоа е постојана игра, меѓу реалноста и нејзиниот одраз во медиумите којшто пак од своја страна повратно може да креира нова реалност. Битно е да се знаат и искрено да се почитуваат одредени минимални норми на објективно, независно и професионално новинарство. Во Македонија, улогата на медиумите е огромна, прашањето е дали јавноста па дури и интелектуалците се наполно свесни за тоа. Мокта сама по себе не е опасна, опасно е кога е неоткриена и неконтролирана.

Како гледате на одливот на високообразован кадар во странство, како и на тоа што сон на секој млад човек е да ја напушти земјата?

Еден од најголемите проблеми на Македонија. Речиси нерешлив. Последниците на досегашниот одлив се непоправливи.

“ Рамковниот договор содржи решенија кои се непознати во европската правна и политичка практика и теорија. На пример, концептот на „заедници“ како колективистички концепт кој е во колизија со либералната и индивидуална концепција за општеството и државата ”

“ Во наредните 12 месеци или ќе се престроиме и ќе се приближиме до ЕУ, или дефинитивно ќе станеме аморфна, проблематична, ризична зона, држава која не може самостојно и уредно да ги задоволи основните потреби на сите свои граѓани ”

NBO vs ВЛАСТ

Изборните ветувања - заборавени!

МАРИЈА КУКА
БИЛЈАНА БЕЈКОВА

Новата власт ќе соработува со невладиниот сектор! Новата влада ќе гради партнерство со невладините организации! Ова, пред само десетина месеци, за време на изборите, додека тогашната власт запенето се обидуваше да докаже дека цивилниот сектор е "петта колона", помпезно го ветуваше Коалицијата "За Македонија заедно". Колку за потсетување, оваа изборна коалиција истакнуваше дека улогата на невладините организации е конструктивна и дека соработката на релација: Влада-цивилен сектор не само што е потребна, туку е и неминовна обврска на една демократски ориентирана власт.

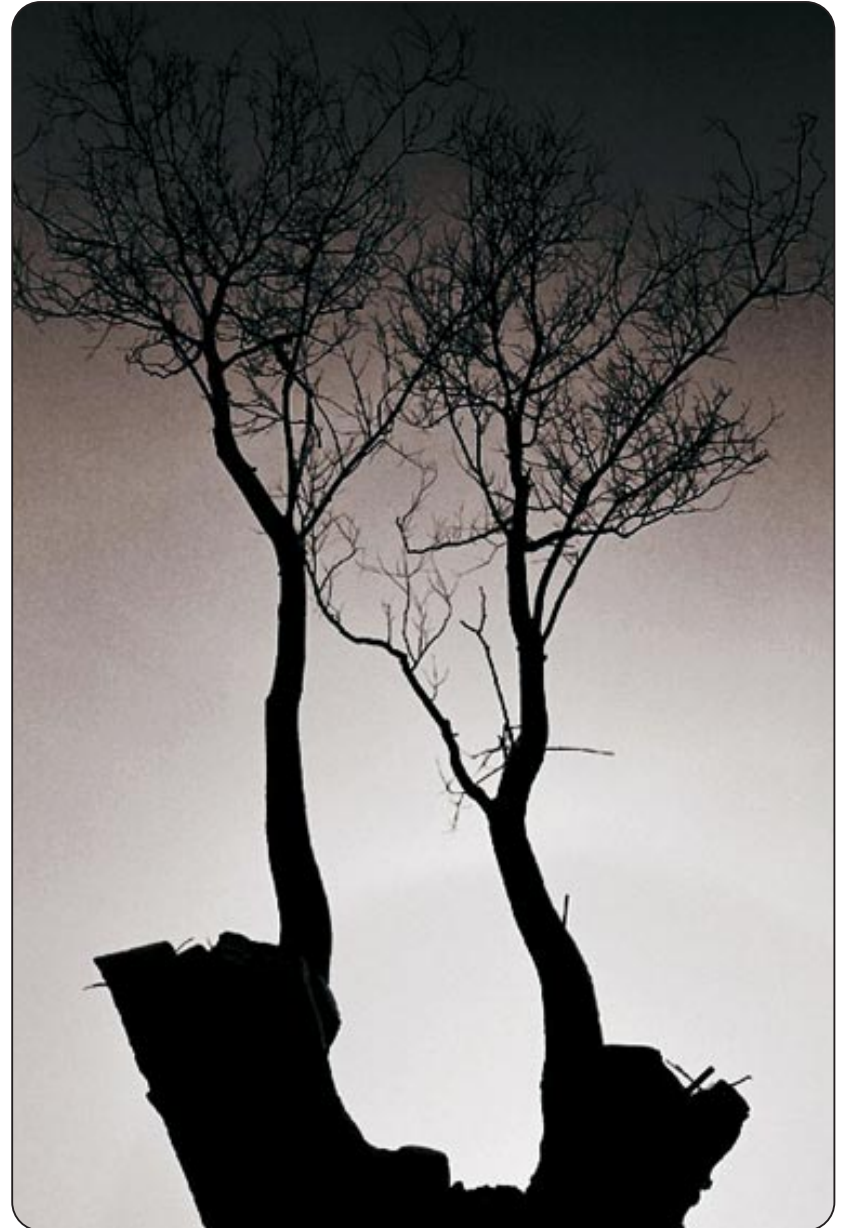
Изборите поминаа, "За Македонија заедно" победи и, дојде ред ветувањето да биде исполнето. Потпретседателката на Владата, Радмила Шеќеринска уште за декемврискиот број на "Мокта е во народот" (2002 година) истакна: "Ти поканивме сите организирани граѓански иницијативи да учествуваат и помагаат во сферите во кои ни е неопходна заедничка акција и широк фронт на градење консензус и делување. Ова е особено важно за три теми: враќање на меѓуетничката доверба, борбата против корупцијата и евроатланските интеграции. Ниту една од овие цели не може да се реализира ако на неа се гле-

да само како на работа на Владата. Тие или ќе бидат наш заеднички приоритет и поле за соработка, или ќе бидат неупешни... Ги покануваме невладините организации да комуницираат со соодветните министерства и институции и да размислуваат на конкретни форми за соработка. Се разбира, Секторот за европски интеграции и Одделението за координација на странска помош во некои рамки, со кои раководам стојат исто така, на располагање..."

Значи, и натаму подгревање на атмосферата на оптимизам, ветувања, па дури и стравувања да не затапи остраницата на невладиниот сектор ако случајно новата власт изрази преголема "љубов" кон граѓанските асоцијации.

Но набрзо (како впрочем и многу пати до сега) се уверивме дека оптимизмот си останува само оптимизам, дека ветувањата си остануваат ветувања, а дека стравувањата сепак, „дозјето го чуваат“. Или поконкрет-

но, новата власт не понуди ништо суштински ново во третманот на цивилниот сектор. Таа не понуди никаква краткорочна или долгорочна стратегија за партнерство, не создаде простор за какво и да е подобрување на статусот на невладините организации и одби во догледно време да размислува за менување на постојната законска регулатива и за воведување на даночни олеснувања. Тоа впрочем јасно и гласно го потврди и Шеќеринска: "Имајќи ја предвид

определбата на Владата - евроатлантска интеграција, како и обврските кои произлегуваат од ССА, хармонизацијата на законодавството со законодавството на Унијата е приоритет на кој сериозно ќе се работи. Во оваа насока сигурно дека и постојната законска регулатива за граѓанските асоцијации и фондации ќе претрпи измени согласно европските стандарди, бидејќи законот кој е донесен 1998 година, во некои делови не е во согласност со меѓуна-

Билјана Ванковска, Институт Евро-Балкан

Цивилниот сектор препуштен на самиот себе!

Ако Владата и има стратегија за соработка со НВО, јас не сум ја видела на дело, вели професор д-р Билјана Ванковска, редовен професор на Филозофскиот факултет и директор на Центарот за демократија и безбедност на Институтот „Евро-Балкан“. Мислам дека Владата е толку преокупирана со самата себе што повторува една стара грешка, па се затвора и заборава на општествениот „капитал“ со кој располага земјата, и без кој нема никаква реформа. Од друга страна, невладиниот сектор е препуштен на самиот себе, па со најавите за повлекување на голем број донаторски организации останува соочен со борба за опстанок. Во недостаток на владина стратегија, сепак, сметам дека еден од излезите е создавање на стратегија за соработка од страна на невладиниот сектор. Знаете, како онаа старата „Ако не сака брегот кај Мухамед, тогаш Мухамед ќе оди кон брегот. За жал, сега цивилниот сектор останува фрагментиран, некоординиран и неговите актери се однесуваат меѓу себе како „непринципиелна коалиција, па дури и конкуренција.“

Во однос на соработката на невладиниот сектор и државните институции професор Ванковска со свој став: „Бидејќи сме општество наклонето кон верување во „виртуелна стварност“ сите подеднакво се преправаме дека знаеме што е државна власт, а што цивилен сектор. Мислам дека и двата „сектора имаат уште многу да учат за себе и за другиот. Соработката е најчесто декларативна, затоа што „така треба во една демократија. На пример, посета на политичарите на тркалезните маси и јавни дебати организирани од страна на НВО се

сведува на еден говор, по кој политичарот заминува „заради итни државни работи, а цивилните експерти остануваат сами себе да си кажат што мислат за некое прашање. Чиста куртоазија!“

Последните неколку месеци професор Ванковска е ангажирана на еден амбициозен и добро осмислен проект „Светлина во рамките на „Евробалкан“. Се работи за четири совета (policy advisory councils) во областите: надворешна политика и безбедност (дел кој што го води проф. Ванковска, н.з.), Европска интеграција, социјално-економски прашања и меѓуетнички односи. Советите заедно обединуваат околу 45 интелектуалци, професори, експерти, новинари, политичари кои се состануваат месечно и излегуваат со мислења и препораки по актуелни прашања упатени до релевантни институции. Знаете каква е досегашната реакција на власта? Никаква. Тотална тишина!

Професор Ванковска има искуство кога е во прашање соработката со владините институции. За соработката и за тоа колку владините структури се подготвени да го слушнат гласот на невладините организации професор Ванковска вели: „Искрено, моето лично искуство е поврзано со соработката со парламентарна комисија за одбрана. Навистина охрабрувачка нова практика да се покануваат независни експерти и да се чуе нивно мислење, заслужува комплименти. Она што ова искуство покажува е дека кога веќе ќе се дојде до таа (парламентарна) фаза, доцна е за било каква продлабочена соработка. Во една прилика, стануваше збор за испраќање на војници во Ирак – по итна постапка! Дискусијата за концепцијата за

национална безбедност беше навистина плодна и интересна, ама можете да замислите како се чувствува експерт кога дури во завршна фаза добива можност да разговара со владиниот експертски тим. Накратко, до такви средби треба и мора да доаѓа порано, понавремено и поредовно. Што се однесува до разоружувањето, мојата активност се сведува на комуникација и соработка во рамките на цивилниот сектор, и во голема мерка со медиумите, што не е за потценување. Тоа е важен дел на целата акција бидејќи успехот ќе зависи и од потезите на власта, но и од активностите за поддршка на цивилниот сектор. Во претпоследниот заеднички извештај на Советите за надворешна политика и безбедност и Советот за меѓуетнички односи (Проектот „Светлина“), на пример укажуваме на сензитивноста на проблемот на доброволно предавање на оружје и на контрапродуктивноста на воведување на ригидни казни мерки во оваа фаза. Според она што се случува во институциите на власта изгледа дека таквиот совет на експертите или е игнориран или воопшто не стасал до оние на кои им беше наменет.

Грозда Данева,
Детски парламент

Поповски ги спречи децата да влезат во собраниска сала!

Претседателот на Собранието, Никола Поповски оваа година не им дозволи на членовите на Детскиот парламент да влезат во собраниската сала и да симулираат законодавен дом по петти пат.

„Од Кабинетот на претседателот на Собранието, Никола Поповски добивме известување дека нема да можеме да влеземе во собраниската сала и да ја одржиме нашата седница – седница на младите парламентарци, бидејќи со влегувањето на нашите деца во таа сала, според Поповски, салата ќе се руинира. Баравме Поповски да ни дообјасни што значи тоа но никаков одговор до сега не добивме и ние сè уште не ја знаеме вистинската причина затоа што објаснувањето за уништувањето на изгледот на салата малку е нелогично, вели Грозда Данева, претседател на Извршниот одбор на Детскиот парламент, додавајќи дека по одбивањето на Детскиот парламент во собраниската сала влегле неколку невладини организации.“

„Децата до сега четири пати симулираа парламент и немаше никаков проблем. Напротив. Од тие наши седници произлегоа многу иницијативи кои подоцна беа поддржани од целата македонска јавност. На пример, иницијативата за промена на работното време на кафулињата потекна токму од членовите на Детскиот парламент. Не успеавме од никој од надлежните вработени во Собранието да ја дознаеме вистинската причина за ваквиот потег, додаде Данова.“

Слаѓана Тасева, „Транспарентност Македонија“

Соработката е про-форма

„На почеток, кога „Транспарентност Македонија“ започна со работа, навистина беше тешко да се воспостави комуникација и ефикасна соработка со државните институции. Ова пред сè поради фактот што корупцијата и по дефиниција е сврзана со носителите на власта, но и поради неподготвеноста отворено да се разговара за овие проблеми. Сепак, со текот на времето нашите укажувања дека ова е проблем за кој треба да се проговори за да може да се надмине, полека врдија со плод, вели Слаѓана Тасева од „Транспарентност Македонија“ и претседател на Националната комисија за спречување на корупцијата. „Сега навлегуваме во фаза на интензивирање на соработката со професионалните здруженија (царински и финансиски работници, јавни обвинители, судии, адвокатска комора и други). Исто така, дел од институциите за кои постоеше висока перцепција за коруптивни однесувања, како што е Царинската управа, самите побараа соработка за развивање на механизмите за контрола и превенција, но и за поголема транспарентност во работата. Тасева вели дека конкретен знак за соработка беше и промоцијата на студијата за системот на национален интегритет, како основа за градење

на ефикасна антикорупциска стратегија, на која присуствуваше и премиерот Бранко Црвенковски со претставници од владиниот кабинет. „Минатата недела „Транспарентност Македонија“ потпиша меморандум за соработка со Министерството за правда за подготовка на законите за пристап до официјалните информации и за судир на интереси. Овој проект е започнат минатиот септември како регионален проект во кој се вклучени ограниците од Србија, Босна и Херцеговина и Хрватска, а којшто е финансиран од финската влада. Тасева нагласува дека сепак генерално земено, соработката меѓу невладиниот сектор и државните институции во најголем дел е само

формална и се сведува на потребите на институциите да покажат спремност за ваква соработка кога во проектите се вклучени странските институции. Добрите примери за суштинска соработка, според Тасева, се сè уште малубројни. „Иако во насока на меѓусебно разбирање меѓу државните институции и т.н. граѓански сектор постојат одредени подобрувања, сепак сметам дека државните институции сè уште немаат целосно разбирање за тоа што е цивилен (граѓански) сектор, а посебно немаат чувство за потреба од соработка со овој сектор. Причините за ова можат да се бараат во традиционалната затвореност на институциите, но според мене уште позначајна причина е недоволно изградениот професионален однос кон граѓанскиот сектор. Поради ова, ние во „Транспарентност Македонија“ во неколку наврати сериозно укажуваме на потребата од градење на етички стандарди и кодекси за однесување во невладиниот сектор, со што ќе се подобри нивното транспарентно, одговорно и отчетно однесување. Нашиот став е дека НВО секторот нема да има кредибилитет да бара транспарентно, одговорно и отчетно однесување од владата и државните институции доколку самиот не го зајакне својот интегритет.

Пеце Талески, ОХО

„За кого сте, пак, сега вие?“

„Сепак, сето ова е така ново, идеите за граѓански концепт, за либерализам, за поединецот како најголема придобивка за новото време кој слободни донесува одлуки за сопствениот живот и слично звучат убаво, ама тешко е да се разберат, кога сè уште политичкиот идентитет се заснова на конфузијата кому да се припаѓа, на Љубчо или на Бранко, вели Пеце Талески од невладината организација ОХО.

Затоа сега, кога се јавува идејата за невладино здружување тогаш не треба да не чуди дека првото прашање е: „за кој сте пак сега вие?“. Не постои чувство но и потреба за сојузничство, за ширење на кругот на луѓе и општествени групи кога треба да се соочиме со предизвиците, кои се пред нас.

Талески објаснува дека, сепак, од друга страна и невладините организации треба постојано да го потврдуваат јавно резултатите на нивната работа и причините за нивното постоење.

„Идеолозите на партиите се другари со Ентони Гиденс и идеите за Третиот Пат, и ги научиле своите лидери дека треба да постои соработка со граѓанското општество, и затоа на политичко ниво постои декларативна воља за таква нешто. Но затоа сега имаме проблеми, затоа што досега барем, власта не се појави со визија, проекти, идеи за кои ќе и биде потребна соработка од граѓанското општество.

Соработка Влада – НВО. Што скрипи? „Во случаи кога се појавија наши иницијативи, тогаш се јави проблем кој тоа да го одработи од страна на Владата, и сè се заглави во некои бирократски процедури. Меѓутоа, конкретно со пратениците во Собранието имаме добра соработка, како и со Народниот Правобранител.

„На крај не треба да се заборава дека јакобинството е една од основните одлики кај нашите организирани облици на политички живот, и дека политичките партии тешко се откажуваат од контролата на сите битни општествени движења.

родните принципи. Она што е проблем при евентуалното воведување на одредени даночни олеснувања за поддршка на невладиниот сектор се сè уште широките можности за злоупотреба на овие одредби кои се особено опасни во земји со и онака слаба финансиска дисциплина. Тоа е клучната причина зошто на ваквите предлози се гледа со сомнеж и од страна на надлежното министерство, но и од страна на меѓународните финансиски институции. Затоа, да бидам искрена, мислам дека за отварање на овие можности треба да помине еден период на финансиска и даночна стабилизација“.

Оттаму, спорадичните проблесци на партнерство меѓу Владата и цивилниот сектор се само фина амбалажа за прикривање на фактот дека (сега засега) соработката со невладините организации не е ниту приоритет, ниту, пак, вистинска стратешка определба на власта. Ваков став имаат и оние организации кои веќе реализираат (успешни!) заеднички активности со одделни државни институции. Дури и „Транспарентност Македонија“, која е интензивно вклучена во владината борба против корупцијата порачува дека „соработката меѓу невладиниот сектор и државните институции во најголем дел е само формална и се сведува на потребите на владините институции да покажат подготвеност за ваква соработка кога во проектите се вклучени странски институции“. Сличен став имаат и во Центарот за демократија и безбедност на Институтот „Евро-Балкан“ каде истакнуваат дека „Владата е толку преокупирана со самата себе што повторува една стара грешка, па се затвора и заборава на општествениот „капитал“ со кој располага земјата, и без кој нема никаква реформа“.

Примери и искуства има многу, но би рекле највидливи докази за реалниот однос на власта кон невладиниот сектор ни нуди првиот човек на Парламентот, кој арогантно и препотентно постојано ги дисквалификува граѓаните и нивните иницијативи. Доволно е само да се сетиме на неодамнешниот скандал околу неговата бесрамна забрана децата од Детскиот парламент да ја спроведат традиционалната манифестација на запознавање со работата и улогата на парламентот, со образложение дека тие наводно ќе ја демолираат салата за седници. А оние поупатените добро знаат дека овој некогашен член на Социјалистичката младина на Македонија, воопшто не беше среќен ни со идејата Комисијата за борба против корупцијата да ја сочинуваат и претставници од ци-

вилниот сектор. А, работата да биде уште пострашна овој млад господин за своите потези не е искритикуван ниту од својата парламентарна груп-

па, ниту пак, од партијата на која ѝ припаѓа и која е на власт.

Но, за да не биде цивилниот сек-

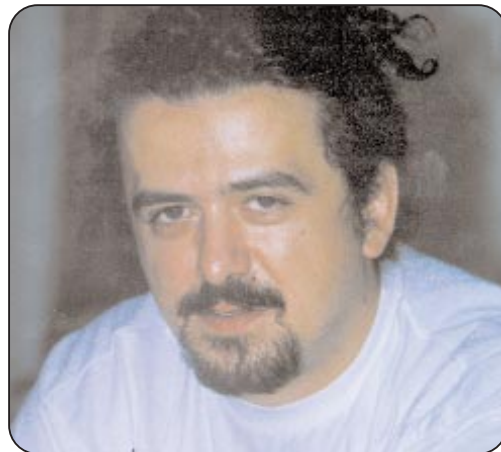
тор поистоветен со оние „двајца мапет старци“ кои само гледаат сеир и критикуваат, тој во една ваква ситуација на „виртуелно партнерство со

власта“ мора дополнително да се активира, да се искоординира и да ја „принуди“ истата таа власт на вистинска продуктивна соработка. Ако Владата нема стратегија тогаш зошто невладините организации да не ги искористат своите потенцијали и да ѝ понудат соодветен предлог за градење одржливо партнерство. Ако власта нема доверба во граѓанските организации зошто тие преку својот транспарентен начин на работа да не ѝ покажат дека сомневањата се без основа. Ако власта не создава простор за заедничка работа и дијалог, зошто тоа да не го направат и иницираат невладините организации.

Впрочем, граѓанскиот активизам постои не за да ја замени државата туку, за да ја принуди да се коригира и да не ги заборава интересите и проблемите на своите граѓани. Состојбата на теренот е позната, илузиите од изборните ветувања се минато, преостанува само граѓанската акција. Така барем пишува во „прирачниците“ на долгогодишните успешни невладини активисти ширум светот.

Роберто Беличанец, Центар за развој на медиуми Катастрофалната администрација пречка за соработка

„Владата има желба да соработува со невладиниот сектор, но стратегија нема, не верувам ниту дека ја направиле, ниту дека знаат што тоа значи, вели Роберто Беличанец, од Центарот за развој на медиуми. „Да го појаснам ова. Можеби на ниво на политички партии и во нивните програми, како и на ниво на Влада, генерално постои желба за соработка. Проблемот е што не постојат никакви инструкции надолу во самите владини институции како да соработуваат со невладините организации. Сето тоа е махиално, секое министерство решава за соработка со НВО на начин на којшто тие сметаат дека е најадекватен. Значи, не постои некоја генерална концепција како соработката да се оствари.“

Беличанец истакнува дека Владата на невладиниот сектор не гледа како на „петта колона“, но... „Да, може да се каже дека Владата на невладиниот сектор гледа како на партнер и тоа како на партнер кој може да им го заврши големиот дел од работата, меѓутоа, сепак, што е и нормално, политичкиот интерес во тие проекти доминира. Тука доаѓа и до еден проблем. Сега постои можност невладиниот сектор да не се компромитира како петта колона, туку да се промовира како поддржувач на власта, што му доаѓа едно те

исто од аспект на кредибилитет на невладиниот сектор.

Кога невладините организации и владините институции работат на заеднички сектор секогаш постои можност да дојде и до разминување поради различните интереси. „Постои проблем кога владините институции водат своја агенда, невла-

дините организации своја, па така доаѓа до судири. Тие судири доаѓаат за жал од недостиг на капацитет во нашите министерства. Се соочувате да работите со луѓе кои се навикнати да работат по наредби и упатства. Ако такви наредби и упатства нема, тогаш не знаат што да прават со самите себе. Одат по некоја логика дека по наредба на министерствата мораме да соработуваме со нив, но сепак се тие државен непријател, па мора ние да го гледаме државниот интерес, небаре активистите на невладиниот сектор одат против државата. Од тој аспект, може да се каже дека на невладиниот сектор се гледа како на петта колона, меѓутоа повторно ќе кажам, тоа доаѓа од пониските институции на државните институции, затоа што администрацијата ни е катастрофална.

„Што се однесува до високиот дел од политиката, имало и ќе има упади, затоа што кај нас политичарите се навикнати да ветуваат сè и сешто и многу пати ќе се обидат некој друг да им ја заврши работата, а тие да го подметнат како свое дело, или пак, доколку нешто не чини повторно виновникот да биде некој друг, вели Беличанец.

Предизвици и проблеми за соработка со власта?

„Предизвикот е во тоа што нешто што се работело долго време сега има шанса да се операционализира. Но, во тој процес кога ќе дојде и до мали упади, кои можат да го нарушат замислениот концепт, може страшно да се наруши кредибилитетот на невладиниот сектор. Значи генерално, Владата ги прифаќа невладините организации како партнери, но инфраструктура за соработка и начин на соработка кај Владата не постои и тоа му нанесува штета на целиот процес, меѓутоа повеќе на невладиниот сектор, отколку на Владата.

ИСТРАЖУВАЊЕ

ЖАКЛИНА ГОРГЕВИЌ

Економскиот факултет од Прилеп, Економскиот, Правниот и Педагошкиот факултет во Скопје, Факултетот за туризам во Охрид се први на списокот на најкорумпирани високообразовни институции во државата. Помала корупција е забележана кај факултетите за медицински науки, а најмалку, на Природноматематичкиот факултет и техничките факултети. Повеќето студенти на Штуловиот универзитет тврдат дека нивните професори воопшто не се корумпирани. Диплома на Економскиот факултет во Прилеп може да се купи за 19.000 евра, на Факултетот за туризам во Охрид е 15.000 евра, а упис на еден од скопските факултети чини 10.000 швајцарски франци, или околу 6.500 евра. На Медицинскиот и Стomatолошкиот факултет во Скопје, испит се полага за 500-2.500 евра, на скопскиот Економски факултет се дава 300 евра, а на Правниот факултет, „тарифата“ за испит е 600 евра

На Медицинскиот и Стomatолошкиот факултет во Скопје, испит се полага за 500-2.500 евра, на скопскиот Економски факултет се дава 300 евра, а на Правниот факултет, „тарифата“ за испит е 600 евра

жалат дека професорите, во голем број случаи, побарале од нив да купат книга како услов да положат испит, но повеќето велат дека не би понудиле мито за каква било услуга на професорите. Секој втор од анкетираниите студенти смета дека стипендиите и студентските кредити од Министерството за образование се добиваат на нерегуларен начин, додека близу две третини оцениле дека не се почитуваат критериумите при распределувањето на собите во студентските домови.

„Целото високо образование не е корумпирано, оцени професорот на Правниот факултет, Никола Тупанчевски, кој вели дека ова истражување претставува пионерски чекор во борбата против митото и корупцијата.

Корупцијата и митото на високообразовните институции ја потврди и претседателката на студентската организација при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Марија Стамболиева, која рече дека таа засега се споменува само во неформалните кругови. Стамболиева, во име на студентите, најави дека размислуваат за донесување на закон за студентско организирање.

Вообичаената тарифа на скопските факултети е 350 евра, велат студентите и наведуваат разни случаи на поткуп: разни услуги, полагање надвор од редовните сесии, купување книги на професорите како ус-

Катастрофални податоци во врска со митото и корупцијата во високообразовните институции

Плати 19.000 евра, купи си диплома!

лов за полагање, а некои студенти полагаа со однапред дадени прашања, или пак добивале осмици иако претходно не ги знаеле доволно прашањата. Некои студенти од албанска националност, според истражувањето, и покрај „вонредно“ слабото познавање на македонскиот јазик, без проблем ги положиле испитите. Студентите се изјасниле дека се за реформи во високото образование, кои ќе опфатат и контрола на универзитетските професори. Иако била направена анкета за работата на професорите, таа досега не е објавена на ниеден факултет.

Студентите на скопскиот универзитет велат дека при уписите на факултетите има масовно препишување заради големи гужви, но за манипулациите и нерегуларностите нема директни сведоци. Според испитаниците, најголеми манипулации се случуваат по истакнување на резултатите, кога се коригираат списоците со додавање дополнителни бодови. -Оние што имаат врски ги тераат со сила да дадат приговори, за да им додадат бодови, велат сту-

дентите. Тие потенцираат и дека имало случаи, по завршување на тестовите, да се вршат интервенции во стартните бодови на студентите. Потписите се даваат произволно, тврдат скопските студенти, а честа појава е и заверката на семестри со врски, додека малверзации има и при давањето потврди за редовен студент. Правниот факултет беше истакнат како најхаотичен во однос на административните процедури.

Врските „палат“ и при распределбата на собите во домовите, а некои се добиваат и по партиски клуч. Учесниците во фокус групата велат и дека има обиди од некои професори да ги заклучуваат студентските во нивните кабинети, а некои од нив поради тоа и се отпишале од факултетот. Досега, од овие причини е суспендиран само еден професор од Земјоделскиот факултет и тоа на 6 месеци, а потоа е повторно вратен на работа. Студентите, во неврзаниот разговор со испитувачите се пожалиле дека се чувствуваат незащитени и немаат доверба во институциите. Како посебен проблем се истакнува фаворизирање-

то на деца на професори или блиски роднини.

Во однос на митото и корупцијата, студентите од битолскиот универзитет „Св. Климент Охридски“ немаат забележано крупни инциденти само на Педагошкиот факултет во Битола, а на другите, ситуацијата е оценета како чист криминал. Студентите истакнуваат дека висината на митото зависи од тежината на испитот и од професорот. Како пример навеле дека почетните испити се поевтини, а најскапи оние кои се услов за упис во идната студиска година. Митото не се зема секогаш во пари, туку и во скапи предмети, нагласуваат битолските и охридските студенти. Пример: професор од Охрид работи во тандем со сликар. Студентот купува слика и му ја дава на професорот по негова нарачка, а потоа ги делат парите заедно. Во одреден број случаи, во случаи на мито и корупција, како посредници се јавуваат и студенти кои земаат процент од целиот „дил“. Студентите се скептични во однос на борбата против корупцијата бидејќи оние професори кои се фатени на дело и против кои е покрената постапка, немаат судски епилог, а тие професори се уште работат. Сепак, во анкетата, истакнале дека многу е битно да се организираат кампањи за митото и корупцијата. Студентите се подготвени да ги презентираат своите искуства преку медиумите, доколку бидат заштитени, а при испитувањето ги навеле и конкретните имиња на професорите кои вршеле манипулации.

Студентите од битолскиот универзитет забележале нерегуларности и при уписите, а не се задоволни ниту од работата на службата за студентски прашања, за која велат дека е крајно непрофесионална и склона кон злоупотреби. Голем број професори, велат студентите, своите книги ги продаваат по скапа цена како услов за полагање испит, а често се случува од родителите на студентите да се бараат одредени подароци или услуги. На сите факултети, студентите забележале случаи на сексуална злоупотреба. Нивна оценка е дека заштитата на студентските права е на минимално ниво.

ПРЕНЕСЕНО

Разговор со Пасквале Луполи, шеф на ИОМ, за трговијата со бело робје во Македонија

Господине Луполи каква е улогата на Меѓународната организација за миграции во борбата против трговијата со луѓе?

ИОМ е вклучен во активности за сузбивање на трговијата со луѓе во целиот свет веќе 12 години. Во последните четири години сме присутни во регионот на Југоисточна Европа. Тука сме од повеќе причини. Промените на границите и политичката конфигурација ја зголемија мобилноста на луѓето. Во комбинација со војните и граѓанските немири, тоа придонесе за големи поместувања на населението.

Тоа, од една страна, јасно посочува на појавата на трговијата со луѓе. Овде беа присутни сите можни состојки кои го помагаат развојот на трговијата со луѓе. Поместување на населението, релативната леснотија со која се минува преку граници во области кои не се чувани со сите потребни средства и би рекол, големото присуство на меѓународни претставници, присуството на странски војници, како и тековите на парите. Освен тоа, тука е веќе постојната мрежа на криминални активности кои и во минатото беа концентрирани на прекугранично шверцување, од цигари, оружје и дрога, до денешното шверцување на луѓе, трговија со луѓе.

Таа појава ескалираше со огромна брзина, и тоа се одвиваше пред нашите очи. Почнавме да работиме во Македонија во 2000 година, давајќи му поддршка на Министерството за внатрешни работи. Тогаш сè уште не постоеше засолништето, сè уште не се работеше за специфичен пакет за помош. Но, оттогаш воспоставивме блиска соработка со Владата, бидејќи нашите активности не покриваат само поддршка за жртвите. Досега, ИОМ обезбеди помош за преку 600 жртви во Македонија, мнозинството од нив жени со кои се тргувало за сексуално искористување. Меѓу нив, има и малолетни лица, не многу, но дефинитивно има и малолетни. Тоа е само видливата страна на трговијата, да кажеме трговијата со жени, но не е и единствената.

Дали сте задоволни од соработката со македонските власти?
 Се разбира, секогаш има можност за напредок, но би рекол дека соработката е доста добра. Морам да кажам дека Владата вложи огромни напори. Министерството за внатрешни работи е страшно инволвирано, без оглед на фактот што Македонија имаше толку многу други проблеми во изминатите три години. Потоа, морам да кажам дека генерално, реакциите и подготвеноста да се реши проблемот се извонредни.

Она што сакаме да го правиме не е само да соработуваме со Владата, туку со луѓето, со локалните и меѓународните НВО. Трговијата со луѓе е проблем кој бара мул-

Полициските рации мора да продолжат

Пасквале Луполи

но се има свои граници.

Го поставувам тоа прашање во светло на правните настани околу босот на трговијата со луѓе, Лека Бојку, и пресудата која му беше изречена од само шест месеци затвор? Може ли такво нешто да ве окуражи во понатамошната работа?

Колку што сум запознаен, тоа не е конечна пресуда. Јас не сум правник, но во секој случај, тоа не е дел од мојата работа и моите обврски. Мојам да бидам помалку или повеќе незадоволен, но, јасно е, она што би сакал да видам е правдата да биде задоволена. Да нема недоразбирање, се мора да оди преку воспоставените правни канали. Секако дека се оди нанаяв. Како што веќе споменав, сега има специфична одредба, член 488 од македонскиот Кривичен законик, кој е усвоен и се применува, и тоа секако ни помага во работата. Потребна е поголема соработка. Како што реков, справувањето со овој проблем не може да се ограничи само на една земја. Тука се миграционите аспекти, луѓето кои преминуваат од една земја во друга. Справувањето со проблемот бара заеднички напор од повеќе земји. Соработката не е лесна. Што се однесува до овдешниот судски систем или исходите од судските постапки, можеби тоа не беа очекуваните резултати. Веројатно, и воопшто не се сомневам, судите имале добри причини за донесените одлуки. Сепак, се надевам дека во иднина тоа ќе оди подобра и ќе биде поуспешно, дека повеќе криминалци ќе бидат уапсени и доведени пред лицето на правдата. Мора да има казна за тој вид дела и активности.

Македонските медиуми известуваат дека во Велешта е обновена работата на борделите, наспроти големата полициска рација...

Како што реков, тоа е навистина е разочарувачки. Искоренувањето на овој проблем е долг процес, кој одзема многу време. Значи, тоа беше само прва интервенција. Да се верува дека таа ќе успее да ја исчисти целата област е малку наивно. Тоа е прва од многуте идни акции, кои всушност се спасувачки операции. Сега ја видовме првата интервенција во тој регион, и најверојатно полицијата ќе преземе и други интервенции. Она што е потребно е полицијата, или луѓето кои се задолжени за безбедносен аспект, да интервенираат на изворот каде што почнува се.

(Интервјуто е иренесено од НВО интјерней ишоралой за Југоисточна Европа)

Разоружувањето и родовото „слепило“

Биди добиток - расплоди се!

ЕЛИЗАБЕТА ШЕЛЕВА

Пред почетокот на кампањата за собирање на нелегалното оружје во Македонија, еден од универзитетските професори - колумнисти, на следниов начин, го изложи својот пацифистички заклучок: „Да се договориме: најдобро е никој, ама баш никој освен органите на редот, да нема оружје во оваа држава. Со еден исклучок: за да бидеме среќна земја, да дозволиме и да се погрижиме само жените да ни бидат „вооружени до заби“. Да обезбедиме потомство, оти тоа е најсилното оружје“.

Откако го чув сродното мислење по оваа тема на повеќемина (млади) интелектуалци од обата пола, не можев, а јавно да не реагирам на овој, наводно духовит и ударен, апел: во кого се заговара нималку недолжна, „замена на тези“. Нејзината, во најмала некусна и ретроградна поента ја поттикнува компензацијата на едното, јавно осудено насилство („нелегалното поседување и употреба на оружјето“) - подбунувајќи друго, премолчано, а, кај нас, најчесто и неказливо (родово) насилство.

Во што се состои тоа? Едноставно, во неприкриениот и вулгарен сексистички пристап (говор), што жените исклучително ги сведува на - нивната анатомија. Или, уште поточно, на добиток за приплод. Додека, мажите (како единствени „релевантни“ соговорници и фактички адресати на овој текст), активно се повикуваат/ мобилизираат на своевиден наци-секс: или, размножување од патриотски причини! Како „најсилна“ разрешница на длабоката криза со масовното вооружување. Но, и како суштински прилог, во унапредувањето на аграрната, турбо-фолк семиоти-ка.

Овој дарвинистички совет (упатен кон читателите, само доколку се тие мажи, т.е. фактори на нечие, јавно „испорачано“, забременување), самото пребројување на високите natalitetни приноси (или, каматни стапки на плодење), имено го промовира „најсилно оружје“ (?)

Само по себе ми се наметнува следново прашање: не е белки ова оружје, прочуеното Садамово оружје за „масовно уништување“, по кое (додуша, безуспешно) почна да трага, дури и војската на Џорџ Буш.

И зошто воопшто го нарекувам оружје за масовно уништување?

Од проста причина, што, токму на нашите улици, со голо око, секојдневно и

насекаде можат да се видат такви, „прокоцкани“ деца. Кои сосем ги пополнуваат „кадровските потреби“ на крстосниците од питачи и мијачи на ветробрански стакла... Или, проколнати сиркачи пред групно заседнатите и, во „Фуфо“ дебело нагостени, странци. Кои ги служат хонорарно ангажираните, келнерки-грисини, понекогаш, алиби-студентки на скопскиот универзитет.

А, не ми е јасно и нешто друго: кој вид оружје е секирата, со која, пред некој ден, мајката на едно несреќно 10 годишно дете, беше убиена од страна на таткото на тоа исто дете? Можеби, секирата и не е (такво, нелегално) оружје, туку (ептен легален) седатив? Или, лесна дрога? А, се мислам, како и со што ќе бидат разоружени сè побројните „снајпери“ - педофили, кои ги центрираат децата на своите пријатели и соседи? И, што оружје се тоа голите раце и сидот, што, еднаш засекогаш, ја начеаа малата Ромка Чинес?

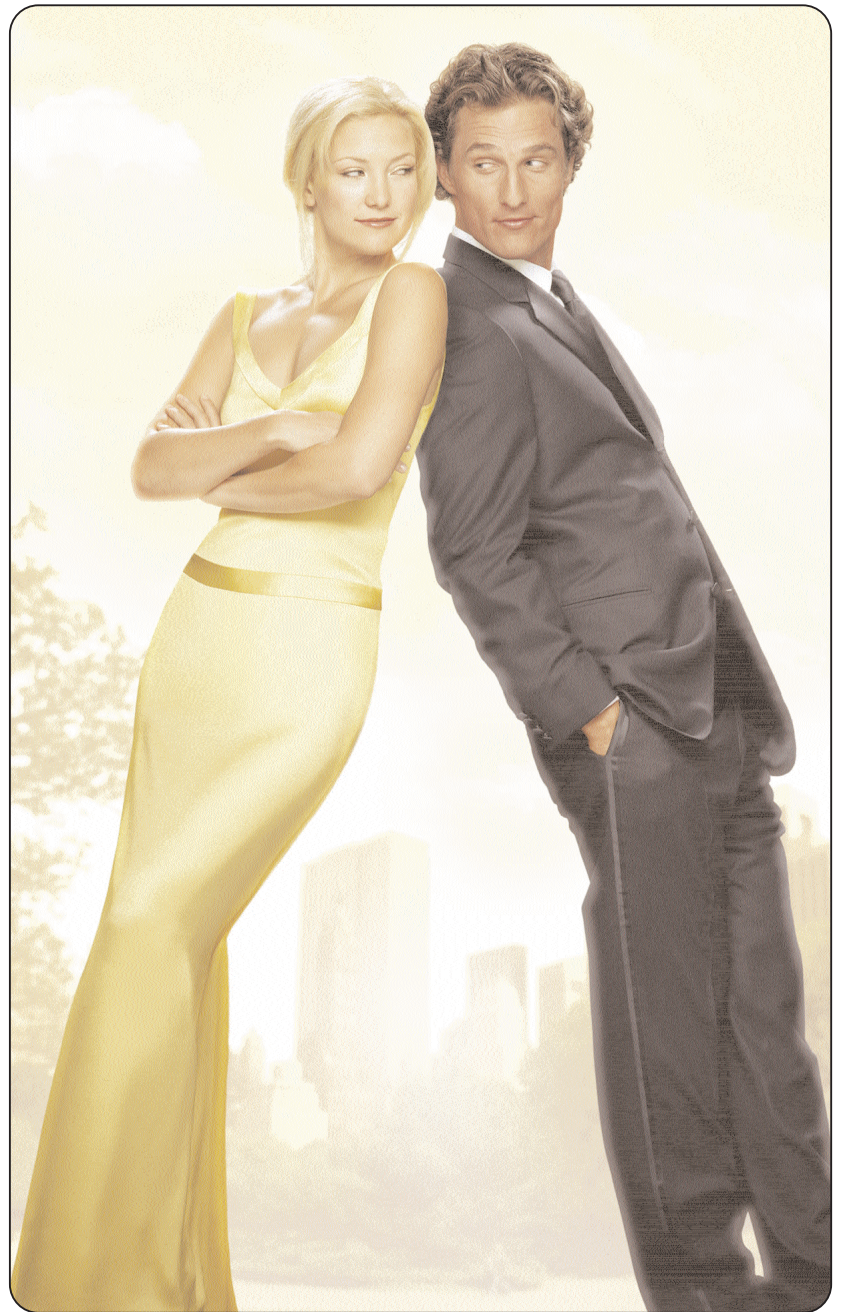
Проблемот на оваа земја, за жал, најмалку се состои во нејзиниот низок natalitet, а однапред програмирани, идејни и други начела за раѓање деца, како „оружје“, во оваа земја и од некои, овде непрозвани жители, и до сега доволно се практикувале. Тоа е чист биолошки фундаментализам! Отповеќе е цинично, да се заговара „вооружувањето со деца“, во една земја, во која само за една година, повеќе од 11.000 луѓе остануваат без работа, а можеби уште толку стравуваат од следниот бран „трансформации“ на големите фирми. Вооружувањето со пари, со идни-

на, со надеж, со мир, со сигурност - за жал, не се постигнува со никаков хипер-сексуален и репродуктивен декрет. Со тоа, напротив, само ентропично се умножуваат и се усложнуваат проблемите.

Но, важно е да се реагира навреме на една друга, не помалку жална и паразителна, та дури и во високите интелектуални кругови, редовно изразена појава: јавното понижување и подигрување со жените. Кај нас, речиси секој, барем еднаш, си дозволува да му подлегне на тоа искушение. Дури и кога непосредната причина за неговото обраќање е можеби најблагородна и честита. Како што е оваа, за потребата од разоружување!

Сепак, не по цена на нечие туѓо, генитално „разоружување“ и морално обесчестување. Личен став и личен проблем е тоа, како некој ги доживува жените (или, мажите). Но, нивното јавно и површно омаловажување кај нас стана симптоматично и треба јавно да се осуди. Впрочем, досетката за жените како монета за „фискално“ поткусурување на нацијата (и на државата), воопшто и не е оригинална. Тоа е длабоко компромитирана идеја. Без разлика на тоа, од чии табор се „поткусурува“. Од таа проста причина: што жените ги сведува на објект (предмет) и им го одзема базичното човеково право на избор.

Не гледам зошто, кај нас, жените, до сега, без реакција се согласувале да бидат таков, евтин реторички полнеж за филување на туѓите, недоквакани „досетки“? Или, резервен адут за каква било фрустрација. Која во нив понатаму да гледа

влечен добиток, готвачки добиток, згора на сè - и како репродуктивен добиток за национален приплод. Бидејќи, „браќата“ не се воспитани да работат по дома и недостојно да мжнат торби од пазар. Ниту да чкрткаат блесави домашни со децата.

И, затоа, се прашувам, ќе може ли на Земјоделскиот факултет, барем да се отвори мултикултурен Отсек за компаративно сточарство и подобрување на „приносите“? Или, макар, предметот Семјотика на интермедиијалната млечност?

А, можеби, е погрешно одбран и називот на она несреќно, парламентарно „женско лоби“? Оти, во духот на ваквите реп-

дуктивни заговори, можеби ќе треба да си се преименува во доби-лоби? И, за да си ја унапреди сопствената репродуктивна „стапка“ - да се вдаде - во колективна, „трудничка“ оставка? Во патриотска саможртва. Оти, и ние Палестинки (самоубијци) за своја трка имаме. За деца, и да не говориме. Излезете само пред „Судска“ - пред оние умни лица, среде смогот, бучавата и шверцерскиот кордон за цигари, сунѓери за чевли и мирисни елки за кола... Или, на која било улица, со толпа модерно облечени, врескаво еуфорични и длабоко беспризорни, „оружја“...

(Авторката е универзитетски професор)

Родова единица за документирање и информирање

Регионален адресар на женски групи

Регионалната мрежа на женски информативно-документациски центри наскоро ќе го објави: „Адресарот на женски невладини организации и групи од Средна и Источна Европа“.

Подготовка на печатената и на електронската верзија на адресарот на македонските женски невладини организации направи Родовата единица за документирање и информирање (РЕДИ), која е активна членка на оваа регионална мрежа, координирана од хрватската „Женска инфотека“.

Во јулскиот број на „Мокта е во народот“, РЕДИ ќе ги објави резултатите и анализите на мониторингот на печатените медиуми во државава, посветен на проблемот на насилството врз жените. Овој мониторинг беше спроведен во текот на февруари и е дел од регионалниот мониторинг на Мрежата на женски информативно-документациски центри.

Компаративните резултати од мониторингот спроведен во 15 земји од регионот ќе бидат објавени најдоцна до октомври, годинава.

Детски парламент на Македонија

Стартува детски меѓународен камп

Детскиот парламент на Македонија, од 1 до 15 јули годинава, во Охрид ќе биде домаќин на традиционалниот детски меѓународен камп: „Глобалното детско село на дело - Мир и Љубов за децата“, на кој ќе присуствуваат и деца-Македонци од дијаспората. Тие ќе учат македонски јазик, но и ќе се запознаат со културно, географското и историско богатство на Македонија.

Веднаш потоа, од 16 до 21 јули, ќе се одржи традиционалниот детски караван низ Македонија, за потоа Детскиот парламент да оствари посета на Драч, во Албанија, и на Софија и Варна, во Бугарија.

Поплава од сексизам во јавноста

Уа, шовинисти!

Теѓеј чораја ооооо, теѓеј!

Почитувана јублико, со голема жал, но без каква и да е воја на изненадување морам да констатирам дека главните на нашите „ем горди, ем етиен умни“ мажи - функционери, политичари, уредници, новинари, интелектуалци, наместо со политичка и интелектуална мудрост и доблест, вријат од глупост, исфрусираност, шовинизам и сексизам.

Простите, но никако поинаку не може да се пројолкуваат куйој јавно напишани и изјавени будалашиини во само неколку недели. Така, на 14 мај, во „Вест“, уште на насловната страна можевме да прочитаме наслов (инаку, илустриран со огромна фотোগрафија): „На Хари не му помогнаа ни градиите на Кларис“. За да биде работата уште пострашна и, нормално подеѓушанина, овој наслов претискуваше најва за шексипој на шрејата страна, посветен на преговорите на министерој за внатрешни работи Хари Косиов, со жителите на селото Вејце, да дозволат посејта на меситој каде ишшо за време на кризата беа убиени осуммина припадници на безбедносните сили. И сејшо ишо илустрирано со фотোগрафија на Кларис Пастори, политички советник на ЕУ во Македонија, со зум на нејзините гради и

Радиво Јовановски

леѓена која секако ќе влезе во „леѓените на македонскиот шовинизам“ и која гласи: „Рамковниот договор не тири гражник“.

Токму ишогаи кога човек ќе помисли дека на глупоста ќе ѝ дојде крај, по само неколку дена, ете ти го и „Ушрински весник“ со нивниот познат уредник од културата, кој по од превезој на неогордување на пошегој на „Вест“ ќе напише

колумна за ишоа колку се убави, паметни и значајни, замислите си само(!), „цицките“ на жениите. Од бейер по-бейер!

Кон крајој на мај, пак, шовинистичко-интелектуалистички пролејен коктейл, безбеди за цабе односно „за само 10 денари“, ни пречејри и еен редовен наорешен колумнист на „Ушрински весник“, кој на своите по пол побрашми (о, колку ишоа гордо звучи!) онака ишриотски им порача: „Да се договориме: најдобро е никој, ама баш никој освен органите на редот, да нема оружје во оваа држава. Со еен исклучок: за да бидеме среќна земја, да дозволиме и да се погрижиме само жениите да ни бидат „вооружени до заби“. Да обезбедиме потомство, оти ишоа е најсилно оружје“.

Прешата на врвој од кокителот на глупоста, деновиве ја сшави и еен функционер, кој замислите си онака взагорено и зајенето „си дозволи јавно да изјави дека „ќе им дал (изјава) на новинарките само ако ише го пречекале голи“. Бре, мајката! Човекој наместо „фино, лејо“ да си даде осшавка и да си ги леци фруситрациите со стшрчна (лекарска, на пример) помош, решил да ја малшришира јавноста и да ги наврезува новинарките.

Теѓеј чораја, оооо, теѓеј!
Теѓеј чораја, на сè оди.

Нови можности за старите занаети

КАТЕРИНА БОГОЕВА

Во Охрид, од 4 - 6 јули, во Домот на културата ќе се одржи „Охридскиот летен саем на ракотворби“, каде дел од македонските занаетчи ќе ги презентираат и продаваат своите креации. Во неговата организација се вклучени Агенцијата на САД за меѓународен развој, Институтот за традиционални вредности и американската организација „Помош на ракотворци“ - „Aid to artisans“ (АТА) која во Македонија е присутна од април 2002 година, но во изминатиот период стана актуелна и со својот конкурс за дизајн. Наградени беа Јовица Бару (за линијата на дрвени играчки за деца), Јован Петровски (за линијата зимска облека за деца, шалови и додатоци со примена на традиционални македонски акценти) и Билјана Клекачкоска (за инвентивното сребро и емајлиран филигран). Тие добија три неделен договор вреден 1000 американски долари за дизајнирање на линија на производи, базирана на нивната апликација за локалниот пазар, која ќе биде прегледана за да се вклучи во меѓународните саеми за подароци. Добитниците на наградите имаат можност да ги следат и да соработуваат со дизајнерите на „АТА“, а првонаградедниот ќе биде поканет да учествува на двонеделна обука за спремност за пазарот во Њујорк.

„АТА“ е носител на проектот „Made in Macedonia“, во рамките на кој се оформува база на податоци, во која се регистрирани 150 македонски занаетчи. Нејзина цел е поттикнување на локалните и извозните пазари за рачно изработени производи од земјава, што треба да доведе до нови вработувања и зголемен приход на занаетчиите. Проектот вреди 1.8 милиони долари, а е финансиран од Амбасадата на САД, преку Агенцијата за меѓународен развој. „Работиме на промоција на рачно изработените производи, соработуваме со производителите и им помагаме да ги извезат своите производи во странство. Домашните занаетчиски производи се многу барани, во нашата организација доаѓаат македонски граѓани и прашуваат каде можат и што можат да купат. Во основа, нашата помош е содржана во маркетингот, во дизајнирањето на производите и во нудењето на соодветна обука за да можат производителите да се подготват за саеми“ - изјави регионалниот директор на организацијата Џин Џонсон, која потенцира дека познатата вештината на македонските производители била причината за нивното доаѓање во Македонија, една од 17 -те земји каде тие работат. Во седиштето во Скопје, може да се видат чудесно дизајнирани предмети изложени на ѕидовите, во витрините, поставени на работните маси. Нив не можете да ги видите во продавниците во земјава, што очигледно ја отсликува

потребата од помош за поврзување на производителите и пазарот, од создавање и пласирање на производи што се изработуваат, но и од добивање на информации каде истите и можат да се купат.

„Го започнавме проектот со доаѓање на странски дизајнери кои заеднички работеа со занаетчиите и ги разменуваа искуствата, вештините, сознанијата. Тие беа многу задоволни, бидејќи тука го препознаваат присутниот дизајнерски квалитет, а имаа можност од вклучените

15 занаетчи во обуките, да научат одредени техники, да осознаат различен пристап на обработка“, потенцира Џонсон. Министерствата за култура и за економија се досегашните партнери на американската организација во реализацијата на конкурсот за дизајн и за изготвување на информативен материјал на веб - страницата која може да се прочита на постоечката www.culture.in.mk, но нивната работа се реализира и преку контакти со занаетчиите од земјава, со Заедниците на локалната самоуправа, Друш-

твото на занаетчиите, УСАИД.

Меѓу примероците кои ни привлекоа внимание беше и една јамболија изработена од Организацијата на жени „Цвет“ од Крушево, што ќе биде понудена заедно со други производи на Меѓународниот саем за модерен мебел во Њујорк, каде и претходно дел од нивните производи биле присутни. На американскиот пазар се извезуваат и производи кои ги изработуваат и жените од Дебар, а за различни вид ракотворби од Македонија (предмети од стакло, дрво, ковано железо, накит) се заинтересирани и претставници на други држави. Реализаторите на проектот се задоволни, бидејќи гледаат дека истиот се шири, а кругот на неговите корисници го сочинуваат руралните и урбаните занаетчиски микро -приемачи и нивните семејства, управувачите и вработените во малите и средните претпријатија, здруженијата и организации на занаетчи како и извозници.

Во март годинава, во Крушево е отворена продавница во која се изложени производи на занаетчи -ракотворци, а во тој град на 1 и 2 август ќе се одржи уште еден специфичен саем. Саеми во земјава, во различен обем, досега се реализирани и во Делчево и Скопје, а освен преку овој вид на локална работа, „АТА“ работи и со локалните партнери во малопродажбата, при што во подготвителна фаза е пласирање на производите во продавници во Охрид, Гевгелија и Скопје.

Џин Џонсон

Дизајнот мора да биде пред времето

„Најголем проблем е што македонските производи не можат да се натпреваруваат со индиските и кинеските, чија цена е многу пониска. Потребно е да се најде спецификата на македонските производи, дизајнот мора да биде пред времето за да биде конкурентен. Деновиве дури и светот на занаетчиите производи е доволно брз“, вели Џин Џонсон, регионален директор на АТА.

Децентрализација

Домовите на културата се подготвуваат за промени

Домовите на културата во Македонија, иако одамна не се доживуваат како места каде се сконцентрирани културните случувања, сепак, сеуште се сметаат за значајни институции на локално ниво и на нив се гледа како на потенцијал кој треба да се сочува и да се вклопи во актуелната децентрализација. Таков процес имено, и конкретно почна да се реализира од април годинава преку заеднички ангажман на Фондацијата Отворено Општество - Македонија и Министерството за култура.

По претходното потпишување на протокол за соработка на ова поле, минатата недела беа објавени селектираните шест домови на културата на општините Дебар, Куманово, Кочани, Штип, Неготино и Крушево каде започнаа да се реализираат пилот - активности во рамките на предвидената програма за поддршка. Во реализација на програмата чија финансиска конструкција е 40.000 американски долари, обезбедени од ФИООМ, се вклучени и локалните власти, Заедницата на единиците на локалната самоуправа, и Министерството за локална самоуправа. Целта на програмата е надминување на проблемите во домовите на културата, кои се сметаат за главни институции одговорни за дистрибуција на културниот живот на локално ниво, трансформација на старите организационски модели во современи како и воведување на нов концепт на управување кој ќе помогне да се задоволат и артикулираат културните потреби во локалните средини.

Петар Поп Арсов, директор на Домот на културата

од Куманово, е задоволен и од сегашната продукција на културни содржини, но гледајќи позитивно на процесите на децентрализација, потенцира дека постои одредена доза на страв, соработката со локалните власти да не биде лошо протолкувана, па властите да очекуваат домовите да бидат нивен сервис. „Тие се културен сервис на граѓаните и така треба да биде во иднина. Со процесот на децентрализацијата, не правиме трансфер во примарниот дел на нашата работа, туку во организациската поставеност на институцијата“.

Со потребата од постоење на регионални центри се согласува и директорката на Домот на културата во Дебар, Баланца Семие, која потенцира дека во Домот се во тек градежни реновирачки зафати, со што треба да се надминат проблемите со постоење на концертна сала, галериски простор. „Иако Дебар е град кој е економски слаб, сметам дека во формирањето визија за идното функционирање на домот, треба активно да се случат неговите вработени и градските власти за комплетно да се искористат капацитетите што тој ги нуди“, вели таа. Во Неготино, пак, во Домот на културата веќе извесно време, се среќава одредена група граѓани, кои според директорот Иван Лазов, работи на создавање програми за културно живеење, под-

готвувајќи се на тој начин за процесот на децентрализација. Тие планираат и формирање на фонд за соработка со локалната власт кој би регулирал одредени работи во културното живеење.

Во реализацијата на програмата во Штип е вклучен и Трајче Капаров, во функција на претседавач на Советот на општината, кој позитивно гледа на процесот на децентрализација и смета дека истиот треба што поскоро да почне, но и да го реализираат нови луѓе. „Се прашувам гласно за подготвеноста на постоечките човечки ресурси да ги прифатат промените и сметам дека домовите на културата треба да се трансформираат од темел“ -вели Капаров. За Цена Маневска, директор на крушевскиот дом на културата, програмата доаѓа во вистинско време, за да се согледаат можностите за самофинансирање, спремноста на локалната власт да ги превземе ингеренциите и да се започне со координативна работа на двете страни. „И сега постои соработка со локалната власт, но не и можност за финансирање, финансиите се наш најголем проблем“. При тој човек пак на шестиот, кочански дом на културата, директорот Благој Панов, смета дека е добро е што процесот почнува, но не смета дека за шест месеци нешто битно може да се случи. „Добро што во реализацијата на Програмата за поддршка на домовите на културата се вклучени двете страни ФИООМ и Министерството за култура, бидејќи десет години, безуспешно баравме решавање на одредени работи, само од едната страна, од страна на министерството“.

(К. Б.)

Мокта е во народот

Зеднички проект на:

Центар за развој на медиуми и „Утрински весник“

Финансиски поддржан од:

Институт Отворено

Општество – Македонија

Излегува секој

последен четврток во месецот

Уредуваат:

Роберто Беличанец,

Гордана Дувњак,

Билјана Бејкова

Графичко уредување

Игор Перчуклиевски

e-маил: infocentar@sonet.com.mk